

Afstemningstaler

Slogs Herreds Hus, Bylderup – 10. februar

H. P. Clausen, professor, MF

Afstemningsdagen 10. februar blev markeret ved sammenkomster i næsten ethvert sogn i Sønderjylland. I Slogs Herreds Hus i Bylderup var festen arrangeret af Bylderup Foredragsforening og samlede ca. 135 deltagere. Der blev budt på vinsuppe og flæsk, der var fællessang, og et børnekor sørgede for musikalsk underholdning. Tidligere minister, folketingsmedlem, professor H. P. Clausen (født i Borg, Brede sogn 1928) holdt festtalen.

Først vil jeg gerne sige tak for invitationen til at komme her i aften og tale ved den afstemningsfest, hvor vi jo fejrer, at det i dag er 75 år siden, et par generationer af vore sønderjyske forfædre med deres stemmeseddel traf den beslutning, der gør, at vi siden som en selvfølge, har kunnet vokse op som danske i Danmark.

Det er nok værd at standse op ved, som vi gør i aften, og tænke over.

Om det nu er et tilfælde eller ej, skal jeg lade stå hen. Men det er i hvert fald et faktum, at året 1995 er præget af hele og halvrunde mindedage med betydning for vor nationale historie.

I dag er det 75 års dagen for afstemningen i det, der hed 1. zone, og som jo blev det nuværende danske Nordslesvig. I juli kan vi så fejre 75 året for den genforening, som folkeafstemningen den 10. februar lagde grunden til. Ind imellem skal vi i maj fejre 50 året for befrielsen efter den tyske besættelse. 1945 er jo i det hele taget 50 året for afslutningen af 2. verdenskrig, og dermed indledningen til den længste fredsperiode i århundreder i vor del af verden.

Skal vi tage det hele med, må vi også nævne, at det i marts/april er 40 år siden, Forbundsdagen i Bonn og Folketinget i København hver for sig vedtog de erklæringer, der siden er døbt København/Bonn-erklæringerne. Også her har vi en begivenhed, der har trukket rige spor efter sig i grænselandet og i forholdet mellem Danmark og Tyskland i det hele taget.

Men først vil jeg gerne sige noget om det, der samler os i aften – afstemningsfesten, som jo afspejler de mange afstemningsfester, der fandt sted i 1920 rundt om i landsdelen. I de enkelte sogne samledes man og ventede i spænding på afstemningsresultaterne.

Efterhånden som de indløb, steg stemningen, og det blev virkelig afstemningsfester – de første af slagsen, kan man godt sige.

I følge sagens natur er der ikke mange tilbage af dem, der stemte, og dermed

var med til at bestemme vor landsdels skæbne. Stemmeretsalderen var 20 år, hvad der for så vidt, tiden taget i betragtning, var bemærkelsesværdigt lavt. Tænk på, at først med Grundloven i 1953 fik vi nedsat valgretsaldere fra 25 år til 23. Og det varede adskillige årtier derefter, før den kom ned til de nuværende 18 år.

Lægger man 75 og 20 sammen, giver det 95, og man skal altså være 95 år eller derover for at have haft stemmeret i 1920. Men de findes. Og det har jo altid hørt til en afstemningsfest, at nogle af dem, der var med i 1920, tager ordet og fortæller om dagen.

De lidt yngre, der ikke selv stemte, har jo også erindringer at fortælle. Fra dem og fra de utallige, der i aviser og bøger gennem tiden har beskrevet hændelser og stemninger fra afstemningsdagen ved vi, hvordan den oplevedes.

Dagen oprandt jo med slud, rusk og regn og med en kraftig blæst, der satte de mange Dannebrogsglag, der nu kunne hejses, på en hård prøve. Mange af dem havde ligget gemt væk på kistebunden gennem alle de 56 udlændighedsår, og de havde svært ved at klare sig, da dagen endelig var der.

Den alsiske hjemstavnsdigter, Martin N. Hansen, har i en lille erindringsbog skrevet nogle smukke linier om den 10. februar. Nogle kender dem måske, men de tåler gentagelse:

»– hvordan skal man forklare den, der ikke har oplevet det, hvad det vil sige for første, allerførste gang, at hejse det flag, der for os betød frihed og alt, hvad vi havde drømt om. Jeg synes, jeg endnu kan føle den dyrebare dug mellem hænderne, da vi uvant og med besvær drog den til tops i stormen.

Vi stod tavse og så op på flaget og hørte det smælde i vinden. Så gik vi ud på toften og så ud over byen, hvor der var flag ved alle huse, også hvor vi næppe havde ventet det«.

Og lidt senere fortsætter han, der jo fik sit virke uden for landsdelen: »– en genforening er ikke sket med en fest, men fuldbyrdes ved en lang og trofast arbejdsdag, og jeg har nydt og nyder dens resultater hver gang, jeg vender tilbage til min hjemegn, og så kan man igen nu og da føle dette ubeskrivelige, en dirren i sindet og i fingrene som i den tidlige stormfulde morgen den 10. februar 1920«.

Så vidt Martin N. Hansen.

Jeg selv hører til den første generation, der voksede op i Sønderjylland efter Genforeningen. Mine forældre havde været for unge til at kunne stemme i 1920 – min far fyldte 20 i oktober 1920 – men de havde oplevet afstemningen og Genforeningen. I Bolderslev, tæt herved, blev selve genforeningsfesten i sommeren 1920 holdt i min morfars lade.

Begge mine par af bedsteforældre, som jeg havde glæde af i flere årtier i min barndom og ungdom, havde været med og stemt dansk i 1920. Så i min barndom og ungdom havde vi endnu afstemning og genforening som en realitet i hverdagen. Danskhed var ikke en selvfølge, man ikke tænkte videre over. Det var f.eks. vigtigt for os at understrege, at vi boede på Jejsing *danske* skole. Der var jo også en tysk skole i byen.

Det var i 20'erne og 30'erne. Da foregik det lange og trofaste arbejde, som Martin N. Hansen taler om i det stykke, jeg lige citerede: den egentlige genforingsproces.

Afstemningen, befolkningens eget valg, skabte betingelsen for Genforeningen, men det var kun begyndelsen til en lang, sej proces, hvor den nordlige del af det gamle hertugdømme Slesvig skulle indpasses i det danske samfund.

I virkeligheden havde den slesvigske befolkning aldrig siden middelalderen helt ud delt livsvilkår med befolkningen i det øvrige Danmark. Det kom den egentlig først til i 1920.

Gennem de 56 år fra 1864 til 1920, hvor Sønderjylland havde været en del, først af Preussen, derefter fra 1871 af Det tyske kejserrige, havde det været en udkant, en forsømt provins i det store, tyske rige.

Samtidig skete netop i disse år en vældig udvikling i det danske samfund. Da udvikledes det folkelige Danmark, der siden har været rammen om alle danskes tilværelse med det politiske system, med parlamentarisme, for landbrugets vedkommende andelsbevægelsen, i byerne industrialiseringen, idémæssigt højskolen og de store folkelige bevægelser: Grundtvigianismen, Indre Mission, Arbejderbevægelsen, der i al deres forskellighed alle er udtryk for en folkelig mobilisering i et Danmark i fremdrift.

Danmark i 1920 var et andet end Danmark i 1864.

I Sønderjylland, syd for Kongeå-grænsen, havde man bestræbt sig på at følge denne udvikling i Danmark tættest muligt. Men det måtte naturnødvendigt blive på afstand.

Derfor forestod en enorm praktisk opgave med at flette Sønderjylland ind som en naturlig del af det danske samfund. Det gav problemer og spændinger, specielt økonomisk i det første årti.

Alligevel forløb processen lettere og hurtigere end mange havde frygtet. Det tjener den tids sønderjyder og hele det danske folk til ære, at det forholdsvist let lykkedes at få løst problemerne og få slettet Kongeå-grænsen.

Medvirkende til dette var i høj grad det målbevidste arbejde, der var gjort af de danske organisationer og af enkeltpersoner i Nordslesvig for at udbygge forbindelsen til Danmark, for at båndene kunne være tættest mulige, når timen var inde.

Det skyldtes også viljen bredt i det danske folk til at tage mod Sønderjylland

og sønderjyderne med de omkostninger, det kunne indebære. Afstemningsresultatet og Genforeningen følte som en stor lykke af alle danske. Det var en forpligtelse nu at få fuldført Genforeningen fuldt ud.

Efterfølgende er det blevet sagt, at ved begyndelsen af 2. verdenskrig var genforeningsprocessen fuldbåret. Under den tyske besættelse 1940-45, blev vi som det dengang udtryktes »alle sønderjyder«. Det gjorde fællesskabet til en synlig realitet.

Alligevel synes jeg godt, man kan pege på et par vigtige ting, som har med Genforeningen at gøre, og som først har fundet deres leje i efterkrigstiden.

Det var jo ikke alle danske, der i 1920 kunne deltage i glæden og betragte begivenhederne som en genforening. Den efterfølgende afstemning i den såkaldte 2. zone, der omfattede Flensborg og sognene syd for den nuværende grænse, blev en stor skuffelse for danskheden. Det blev til 20% af stemmerne – lidt mere i Flensborg.

Det betød, at Slesvig blev delt, og at et dansk mindretal måtte blive syd for grænsen under fortsat tysk herredømme. Navnlig tabet af Flensborg, landsdelens hovedby, var bittert, og sorgen blandt de danske, der måtte blive syd for grænsen, var stor.

»I skal ikke blive glemt«, var det officielle Danmarks hilsen til de danske sydslesvigere. Men de følte nok, at det ofte kneb med at leve op til dette løfte. Under alle omstændigheder havde danskheden trange kår, ikke mindst efter Hitlers magtovertagelse. I 2. verdenskrig måtte danske igen sætte liv og helbred ind i tysk uniform for en sag, der ikke var deres.

Men krigen blev alligevel et vendepunkt for danskheden syd for grænsen. Først kom den store tilstrømning til de danske organisationer i de første år efter befrielsen, og derefter stabiliserede det danske mindretal sig på et langt højere niveau end før krigen. Og en af den kolde krigs konsekvenser var paradoksalt nok, at forholdet mellem dansk og tysk i grænselandet for første gang i 150 år blev afspændt og harmonisk med gensidig respekt.

Udgangspunktet var Vesttysklands genoprustning og optagelse i NATO. I den forbindelse enedes Danmark og Tyskland som bekendt i 1955 om hver for sig at garantere mindretallene på begge sider af grænsen kulturel og politisk frihed, og siden har udviklingen ført til en stedse større respekt for de danske, som ligeberettigede borgere i Sydslesvig.

Når man er kommet dertil, at danske, sydslesvigiske politikere og tillidsfolk kan modtage både danske og tyske ordener for deres indsats for danskheden i Sydslesvig, så er man nået adskilligt længere, end nogen kunne forestille sig i 1950'erne, for slet ikke at tale om tiden 1920-1945.

For nogle uger siden sad jeg sammen med en dansk gruppe i byrådssalen i Flensborg og hørte den danske viceborgmester og et dansk byrådsmedlem

fortælle om den danske fraktions arbejde i kommunalbestyrelsen. 25% af mandaterne er danske efter den store danske valgsejr ved de sidste kommunalvalg.

Vi hørte også, at man realistisk drøftede at vinde to mandater ved det forestående landdagsvalg.

For mig, der siden 1945 på nært hold har fulgt udviklingen syd for grænsen, var det faktisk en oplevelse. Jeg indrømmer, at jeg følte »dette ubeskrivelige, en dirren i sindet«, som Martin N. Hansen taler om i det citat, jeg læste for lidt siden.

Jeg ved godt, at vore sydslesvigske landsmænd heller ikke nu kan tale om en genforening i 1920. De er stadig uden for. Men grænsens betydning er svundet væk. De er nu så tæt på Danmark, som de aldrig har været, både fysisk og åndeligt, og de viser dagligt deres eksistensberettigelse som danske syd for grænsen.

Nu kan ingen glemme dem.

Heller ikke vore hjemmetyske landsmænd kan tale om en genforening. De måtte i 1920 føle, at de var lukket ude fra deres tyske moderland. Det gav svære dønninger i forholdet til den danske flertalsbefolkning helt til efter krigen.

Men 2. verdenskrig blev også for det tyske mindretal en voldsom omvæltning. Tysklands nederlag rev i hvert fald den del af mindretallet, der havde bekendt sig til nazismen med sig i faldet. Mindretallet indskrænkedes stærkt talmæssigt. Efter at det havde sundet sig oven på omvæltningen, tog det fat på at konsolidere det tilbageværende beskedne mindretal som loyale, danske statsborgere med tysk sindelag.

30'ernes krav om en grænserevision fortonede sig definitivt. Dermed var et af de sidste problemer fra 1920 ude af verden.

Jeg ser det faktum, at hjemmetyske repræsentanter er indbudt til og har modtaget invitationen til at være med til genforeningsfesten på Dybbøl som symbolet på, at et af de mest ømtålelige spørgsmål, som Genforeningen efterlod, nu er løst.

Som sagt er det ikke en genforeningsfest for dem. Men deres tilstedeværelse understreger, at i 1920 ved afstemningen blev de varige betingelser sat for alle borgere, danske som tyske i Sønderjylland. Endnu et forløb er fuldendt.

Jeg indrømmer, at jeg står med en følelse af, at jeg i aften mest har talt til de lidt ældre og midaldrende i denne historiske gennemgang af afstemningen og dens følger. Mon ikke det er på tide her til slut at stille det spørgsmål: Hvad kan vi bruge det til nu – 75 år efter? Hvad kan det overhovedet betyde for yngre generationer?

Ja, måske skal man begynde med at sige, hvad det under ingen omstændigheder kan bruges til. Nemlig at genoplive tidligere tiders nationale forestillinger og national selvtilstrækkelighed.

Jeg tænker naturligvis her på, hvad vi ser i Rusland, i Tjetjenien og ikke mindst på, hvad vi ser ganske tæt på os i det tidligere Jugoslavien. Her blev gamle nationale og etniske modsætninger så at sige frosset ned under den kolde krig, og efter murens fald er de blusset op med en forfærdende styrke.

Det er tydeligt, at parterne knytter til ved tiden før eller under anden verdenskrig. For en 4-5 år siden deltog jeg i en konference i Wien om Donaumonarkiet, det gamle Østrigsk-Ungarnske rige, der jo gik i opløsning i 1918. Jeg skulle fortælle om udviklingen af det dansk-tyske forhold i efterkrigstiden for repræsentanter for de mange nationaliteter, der nu var på vej i konflikt med hinanden på de gamle forudsætninger.

De lyttede naturligvis til min beretning, men sagde så til mig, at jeg måtte forstå deres holdninger på deres historiske baggrund. Husk på, hvad de andre gjorde mod os, sagde de.

Men da kunne jeg jo give et sønderjysk svar: Ja, det kan godt være. Men jeg kommer fra et område, der oplevede to krige med vor tyske nabo i forrige århundrede, og som derefter i 56 år var under tysk herredømme. Det betyder, at mange, mange danske familier har oplevet, at deres sønner måtte trække i tysk uniform, at de mistede livet i den fransk-tyske krig i 1870-71, og at det samme skete under første verdenskrig med tabet af over 5.000 unge danske sønderjyder til følge.

1940-45 var hele landet besat af tyskerne. Men ikke desto mindre har vi efter 1945 – kunne jeg fortsætte – opbygget et fredeligt og godt forhold med tæt samarbejde med vor tyske nabo. Hvor stærke modsætningerne end tidligere har været, har vi aldrig slået vore naboer ihjel, fordi de var af en anden national opfattelse.

Jeg har senere forstået, at det gjorde et vist indtryk på mine samtalepartnere. Men det løser naturligvis ikke de alvorlige konflikter, vi nu ser de grusomme resultater af. Den dansk-tyske model har bestemt sine begrænsninger som forbillede i de aktuelle konflikter.

Men jeg refererer episoden her, fordi den også perspektiverer den positive konfliktløsning, vi nu har haft i hvert fald 40 år til at gennemføre. Det giver os ikke lov til at stille os op som forbillede for andre, der nu står, hvor vi begyndte. Men det understreger vor forpligtelse til at værne om vore egne resultateter.

Ser vi på, hvad der sker i Rusland, delvis som understrøm i den positive udvikling i Baltikum, i det hele taget i Øst- og Centraleuropa, så skal der ikke et særligt stort forstørrelsesglas til at se træk af en ny-nationalisme. Også hos os sporer man lejlighedsvis tendenser til gamle, nationale forestillinger om danskhedens særlige kvaliteter og rettigheder.

De følelser var nødvendige en gang, men vi må ikke nu bruge festligholdelsen af de store, nationale begivenheder til at nære eller genskabe en selvgod

danskhed. Det tror jeg heldigvis heller ikke, at vi har forudsætningerne for, men vi bør alligevel benytte lejligheden til at minde os selv om det i en tid, hvor nationalismens spøgelse huserer rundt om os i Europa. Det må vi ikke række hånden ud efter.

Først og fremmest skal vi tænke på, at Genforeningen og Befrielsen var begivenheder, der lagde onde tider og forestillinger bag sig og pegede fremad.

Frem mod fred og fordragelighed. Frem mod tolerance og udsoning. Frem mod medmenneskelighed og respekt for dem med andre historiske og nationale forudsætninger.

I 1940 blev vi alle sønderjyder, som jeg nævnte det før. Og ret beset har vi i efterkrigstiden fortsat med alle at være sønderjyder. Vi har set udsoningen og afspændingen i det sønderjyske grænseland. Men vi har også i den større sammenhæng set udsoningen og det tætte samarbejde mellem Danmark og Tyskland.

Det er samme bevægelse, og den er dybt i pagt med grænselandets erfaringer. Der har været modsætninger, dybe og blodige. Men der har også altid været plads til tolerance og respekt for andre. Det har været nødvendigt, når man skulle leve side om side med naboer med et andet nationalt ståsted. Det har været en del af grænselandets rigdom, og det er den, vi har udviklet i de sidste 40 år.

Jeg forstår godt, at mange føler trang til at vende blikket bagud ved de mindedage, vi skal fejre i år. Jeg bekender min dybe respekt for dem, der specielt den 4. maj ønsker først og fremmest at mindes den kamp, der blev ført, og de ofre, der blev bragt.

Alligevel kan jeg ikke lade være med på denne, den første af de dage, vi skal fejre i 1995, at sige: Ja, det er vigtigt, men det er ikke nok!

Vi skylder nye generationer at vise, at kamp og ofre blev bragt for en bedre fremtid, der så også *blev* bedre. Det er grunden til, at jeg ikke kan forarges over hjemmetyskere på Dybbøl ved genforeningsfesten eller over, at unge kunstnere med en lettere historisk bagage end min egen vil tænde en lysbue, der også rækker over grænsen for at symbolisere den fred, der blev skabt af dem, der kæmpede under besættelsen. Hvad nu, hvis de unge blot havde vendt ryggen til i glemsel og uden interesse?

Hvad der skete i 1920 var stort. En befolkning fik lov at tage sin og landets fremtid i sin egen hånd med stemmesedlen. Sejren var dyrekøbt. Over 5.000 unge sønderjyder var faldet i 1. verdenskrig på tysk side, skønt de var danske.

Vi skylder dem, der bar ofrene og tog beslutningen i 1920, eller som senere sloges for os og vort land, en tak, som vi ikke kan udtrykke i ord.

Men vi kan prøve at udtrykke den ved at holde fast i alt det, de satte i gang, frem mod frihed og fred.

Det bør være vort budskab til hinanden på denne afstemningsdag i 1995.